

відповідає загальному характеру отього відділу книжки: через оден § 17 надруковано тут увесь твір, але він більш на місті був би в иньшій відділі, яко загальна, повна і дуже цікава характеристика життя суспільства XII в. Занотуємо ще два коректурні недогляди: в тексті пам'ятка надасть ся арх. Луці-Івану (240), а в примітках (с. 321) в витягу з статі проф. Павлова арх. Іллі; бібліографічна нотка про Журн. Минист. Нар. Пров. 1890, IX, 275 хибна.

Ми застановились більш детально на статі проф. Владімірова. Дві иньші вступні статі написали проф. Пономарев і Петухов; мають вони свої добрі прикмети і свої хибн, але не будемо побільшувати нашу замітку, застановляючись на них.

О. Г—ий.

Матеріали для словаря древне-русского языка по письменнымъ памятникамъ, трудъ И. И. Срезневского, т. II в. II, Спб., 1898, ст. 497—864, 4°.

В своїм часі були подані звістки про перші чотири випуски сього дуже цінного видання, тепер нотуємо випуск пятого, що містить букву О (обогнитися) і початок П (пакость). Видання йде по давнійшому пляну, а хоч не можна сказати, щоб ішло воно дуже повільно (перший випуск вийшов 1890 р.), але було-б пожадано, щоб виходило ще скорше, а то тим більше, що як раз воно поступає все повільнійше (III випуск вийшов 1893 р., IV — 1895, V — 1898); а тим часом хотіло ся-б скорше мати сей конче потрібний підручник для всяких історичних і історично-літературних праць.

М. Г.

И. В. Галантъ — Къ исторіи поселенія евреевъ въ Польщѣ и Руси вообще и въ Подоліи въ частности (Восходъ 1897 р., кн. VIII, 52—69, кн. IX, 22—34).

Розвідка д. Галанта є відчит в історично-філологічному товаристві при Ніжинському інституті кн. Безбородька. Автор очевидячки мав на меті зібрати в одно всі ті відомости, що знаходимо в ріжних історичних жерелах про житє і побут Жидів на Поділї; при тим автор студіює історію Жидів на Поділї в звязку з історією їх взагалї в Польщі та на Руси. Відповідно сій думці і праця д. Галанта розпадаєть ся на три частини: „Начало поселенія евреевъ въ Полошѣ“, „Поселеніє евреевъ въ древней Руси“ і „Евреи въ Подоліи“. Перші два вступні розділи, розумієть ся, мають компілятивний характер. По них д. Галант підходить нарешті до своєї головної мети, — дати начерк з історії Жидів власне на Поділї. В історичних жерелах звістки про Жидів на Поділї він знаходить тільки в XVI в. (1548—9 р.), але як на привід

думати, що вони жили там і раніш XVI в., вказує на монумент на жидівському кладовищі в м. Таврові, з датою 1240 року. Жилося Жидам на Поділю взагалі досить добре, виключаючи тільки ті епохи, коли парід підіймав повстання проти панських утисків (Хмельницина, Гайдамаччина та ин.). Урядові верстви Поділя, здебільшого польська шляхта, самі ніколи не жили в промислів, торгівлі та господарства, — все се вони уважали занадто ганебним для себе, — і все се віддали до рук Жидам; на Поділю Жиди з'являють ся в ролі арендаторів, крамарів, промисловців. Таке вигідне становище Жидів на Поділю сприяло тому, що ся країна в ті часи робить ся неначе осередком жидівства на Русі і Польщі: там скупились самі кращі сили жидівства XVI в., і культура жидівська широко розвинулась в ті часи. З'являеть ся цілий ряд визначних сил, — раввинів і учених, — що стали красою жидівського народу і високо піднесли жидівську тогочасну літературу. Найбільш характерним тогочасним інститутом жидівським був так званий „Синод чотирьох країв“ (Великої і Малої Польщі, Галичини і Волині), що заснований був між 1515 і 1530 р. з ласки та дозволу короля Сигизмунда Старого. „Синодом“ власне звались з'їзди раввинів, де рішались всі важніші справи, що так чи инакше дотикались жидівства. Спочатку сі з'їзди рішали тільки чисто грошові справи, напр. розклади податків та інших оплат, що збирались в державну скарбницю з Жидів (здаєть ся, се тільки й мав на увазі Сигизмунд, коли дозволив заснування „Синода“), але по трохи їх власть стала зачіпати й інші сторони життя Жидів. Рішення і присуди „Синода“ записувались в кагальних книгах і їм підлягали всі Жиди Річи Посполитої; хто наважував ся переступати сі присуди, йти на перекір їм, того давним звичаєм відлучали від синагоги (cherem). Але не вважаючи на такий розвиток Жидів, становище їх на Поділю, як каже д. Галант, було надто хистке і небезпечне: вони стояли по середні між Сцілою та Харибдою, — між деспотичною шляхтою та забитим і загнаним „плебсом“, і повстання сього „плебса“ проти своїх гнобителів перш за все окошились на Жидах. 1648 рік найбільш виразно довів се: 300 жидівських громад зруйновано, сотні і тисячі Жидів убито і замучено до смерті. Найбільш дісталось Немирову, Тульчину та иншим місточкам Поділя, де скупились Жиди, і се боїще було о стільки страшним для Жидів, що й до сього часу вони згадують його в своїх молитвах на роковини сього жидівського лихолітя. Рух Хмельницького на довго спинив розвій жидівської літератури і культури на Поділю, і тільки від 1618 р. виникає між Жидами новий рух, з'являють ся різні секти (Саббатая Цеві, Юди Хасида, Якова Франка, Бешта і ин.), репрезентанти їх борють ся між собою і своїми полемічними працями починають ся до розвою літератури. XVIII в. приніс Жидам нове

лихоліте в часи Гайдамаччини; знов полили ся цілі річки крові жидівської, аж поки Поділе не було прилучене до Російської держави і не заведено закони, яким уже підлягали російські Жиди.

Ось і весь зміст розвідки д. Галанта. Що до оцінення її, то мусимо сказати, що не в усіх своїх частинах вона робить однакове вражінне. Подекуди се є просто конспект, в якому перелічено літописні та інші історичні звістки про Жидів; по других-же місцях автор виявляє якийсь не властивий йому запал і кілька сторін віддає тому, про що можна було-б сказати в 10-ти строчках. Таке вражінне на читача справляє напр. його полеміка з проф. Малишевським, що висловив догадку про мешканне Жидів на Русі в X—XI віках на підставі єдино тільки прозвіска Луки Жидяти. Гіпотеза проф. Малишевського і докази, яких він вживає самі по собі не заслугоють такої палкої полеміки, — досить було-б тільки згадати про неї тим більше, що й сам Малишевський висловляв свої гадки тільки в формі гіпотези. Більшою ще хибкою вважаємо односторонність в поглядах д. Галанта. Виходячи з тієї думки, що Жиди були лише культурною і користною силою серед славянських народів, він забуває, що ся культурна сила часто була в ролі експлуаторів народу і тим самим викликала до себе ворожнечу та огиду. Тим-то д. Галант в своїх намаганнях виправдити Жидів вживає такі натягнені пояснення фактів, що вони кидають ся в очи читачеві. Напр. на сторони 59 VII кн. „Восхода“ він каже, що гніт та утиски на Жидів повставали з причини релігійної нетолерантності та фанатизма духовенства; туж саму думку стрічаємо й на стор. 29 IX кн. „Восхода“. А тим часом на стор. 23 IX кн. ми вже читаємо зовсім инше: в ту пору, коли на диссидентів в Річи Посполитій зняли ся страшні утиски „в економічному та соціальному житю Жидів не було жадної зміни в злий бік. Навпаки добробит їх дійшов до апогея“. Очевидячки не релігійний фанатизм викликав ті страшні події, що спіткали Жидів в епоху Хмельницького та гайдамаків. Далі, говорячи про відносини до Жидів Хмельницького, д. Галант запевняє, що причиною його ворожнечі до Жидів були особисті образи з боку Жидів і доводить се фактами, але такими, що в ніщо повертають всю його попередню аргументацію. Ось сі факти: один Жид доніс Конєцпольському, підслухавши в корчмі, як Хмельницький оповідав товаришам про свої пляни знесення кормиги польської; другий Жид доніс польському урядові, що Хмельницький сполучив ся з Кримським ханом (IX, 39). І се д. Галант називає особистою образою! На нашу думку сі факти чи перекази свідчать про щось зовсім инше. Вони занадто виразно малюють ту роль, яку грали Жиди в соціальному житю України, помагаючи завжди панам проти простого народа, або „плебса“, як його зневажливо називає д. Галант. Від

історичних студій ми вимагаємо перш за все і більш за все правди і безсторонности, а сього в многих місцях бракує розвідці д. Галанта, що більш скидаєть ся на якусь аполлогію жидівства, ніж на історичну працю.

С. Є.

А. Ярушевичъ — Ревнитель православія князь Константинъ Ивановичъ Острожскій (1461—1530) и православная Литовская Русь въ его время, Спб., 1897, ст. 249+XVII+II.

Праця д. Ярушевича має передмову і V глав. В передмові він показує, що кн. Константин Иванович Острожскій, як ревнитель православної віри, не займає відповідного місця в пам'яті сучасників, як його син, Константин Константинович, і се спонукало автора поставити перед очима публіки величаву постать Константина Ивановича в усім його значінні для православної церкви його часу. Для сього він дає фоном для свого малюнку суспільне та церковне житє руських мешканців в кн. Литовського до часу виступлення на громадську арену кн. Острожського, і головно розглядає відносини литовського правительства до православної церкви, бо сим одним властиво він об'яснює таке а не инакше державне становище православія, і подавши такий малюнок церковного житя, переходить до особи Константина Ивановича. Він старанно застановляєть ся над його родом, над його участію в церковнім і головним чином політичнім житю в кн. Литовського, у війні з Москвою та над неволею Острожського (гл. II); представивши політичні і церковні обставини за часи неволі Острожського, (діяльність митрополита Солтана, Виленський собор 1509 р.), автор оповідає про визволенє Острожського з неволі, і його дальшу діяльність (гл. III—IV). Уставивши рік смерті К. І. Острожського, автор характеризує його, наводячи звістки сучасників і пізніших істориків (гл. V). До праці додано генеалогічні схеми князів Заславських і Острожських (N 1), каталоґ церков і монастирів православних і католицьких для порівняня відносин Ягайловичів до руських мешканців Литви (N 2), королівські грамоти Острожському на будованє церков і монастирів (N 3—5), реєстр служебників в кн. Литовського 1460—1530 р., коротенький показчик імен і мапа Литовсько-руської держави.

Як бачимо, автор вибрав для студійованя цікаву епоху: як давав себе почувати в в. кн. Литовським руський елемент, коли вже почав ся на нього вплив польонізму. Факти з часів Острожського він хотів згрупувати і дати образ тогочасного житя і більш за все релігійно-церковного. Розглядаючи політичне і культурне житє в кн. Литовського, автор кладе в основу боротьбу двох елементів: руського і латино-польського, і стараєть ся се показати на відносинах до Руських і православної церкви то того то сього короля (головним чином перших трех Ягайловичів).